

Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2017.02.102>

УДК 364.043.4

JEL CLASSIFICATION: J 38

О.В. МАКАРОВА

чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, старш. науч. співроб.

заст. дир. з наукової роботи

Інститут демографії та соціальних досліджень

імені М.В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: makarova_h@ukr.net

ПРІОРИТЕТИ ПОЛІТИКИ ЗНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВРАЗЛИВОСТІ

Розкрито сутність поняття «соціальна вразливість» у його сучасному трактуванні та показаний його зв'язок із поняттям «соціальний ризик». Охарактеризовано індивідуальні чинники соціальної вразливості, такі як вік, стать, рівень освіти, місце проживання, а також чинники суспільного характеру: соціальна згуртованість, якість державного управління, ефективність суспільних інститутів. Окреслено деякі чинники глобального характеру. Визначено форми прояву соціальної вразливості: бідність, соціальне відторгнення, дискримінація. Виявлено групи підвищеної соціальної вразливості в Україні та оцінено їх становище на фоні загальних соціально-економічних тенденцій. Надані результати оцінювання залежності рівня заробітної плати від статі та віку, а також дані, що підтверджують підвищену вразливість багатодітних сімей, осіб похилого віку, сільських мешканців. Здійснено аналіз економічної активності населення України, який показав наявність численних груп із невиправдано низькою активністю. Сформульовано стратегічні пріоритети соціальної політики, заснованої на принципах балансу інтересів та балансу розподілу відповідальності. Запропоновано застосування проактивних заходів зниження соціальної вразливості. Узагальнено міжнародний досвід реалізації активної соціальної політики. Особливий акцент зроблено на необхідності застосування політики соціального та економічного залучення по відношенню до людей, які живуть на соціальну допомогу, а також заходів із попередження потрапляння у стан бідності.

Ключові слова: соціальна вразливість, ризики, соціальна підтримка, економічна активність, соціальна політика, ефективність соціального захисту.

Е.В. Макарова

чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, старш. науч. сотр.

зам. директора по науковій роботі

Інститут демографії та соціальних досліджень

імені М.В. Птухи НАН України

01032, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 60

E-mail: makarova_h@ukr.net

© МАКАРОВА О.В., 2017

ПРИОРИТЕТЫ ПОЛИТИКИ СНИЖЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ УЯЗВИМОСТИ

Раскрыта суть понятия «социальная уязвимость» в его современной трактовке, показана его связь с понятием «социальный риск». Дана характеристика индивидуальных факторов социальной уязвимости, таких как пол, возраст, уровень образования, место жительства, а также факторов общественного характера — социальная сплоченность, качество государственного управления, эффективность функционирования общественных институтов. Обозначены некоторые факторы глобального характера. Определены формы проявления социальной уязвимости: бедность, социальное исключение, дискриминация. Выявлены группы повышенной социальной уязвимости и осуществлена оценка их состояния на фоне общих социально-экономических тенденций. Представлены результаты оценки зависимости уровня заработной платы от пола и возраста, а также данные, подтверждающие уязвимость многодетных семей, людей пожилого возраста, сельских жителей. Осуществлен анализ экономической активности населения Украины, который показал наличие многочисленных групп с неоправданно низкой активностью. Сформулированы стратегические приоритеты социальной политики, основанной на принципах баланса интересов и баланса распределения ответственности. Предложены проактивные меры снижения социальной уязвимости. Обобщен международный опыт реализации активной социальной политики. Особенный акцент сделан на необходимости применения политики социального и экономического включения по отношению к людям, живущим на социальные пособия, а также мер по профилактике попадания в состояние бедности.

Ключевые слова: социальная уязвимость, риски, экономическая активность, социальная поддержка, социальная политика, эффективность социальной защиты.

O.V. Makarova

Member of the NAS of Ukraine, Dr. Sc. (Economy)

Deputy Director for Science

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

Ukraine, 01032, Kyiv, Blvd. Taras Shevchenko, 60

E-mail: makarova_h@ukr.net

PRIORITIES FOR SOCIAL VULNERABILITY REDUCTION POLICY

In the article, the essence of the term of «social vulnerability» is grounded in its modern understanding, while its relation to «social risks» is articulated. Characteristics of individual factors of social vulnerability are provided, including sex, age, education level, place of residence, and such factors of public character as social cohesion, quality of public administration, and efficiency of public institutions. Some global factors are outlined. The forms of social vulnerability are defined: poverty, social exclusion, discrimination. The groups of increased social vulnerability are revealed, while their position is evaluated against the background of general social-economic trends. The results of estimates of correlations between wages, sex and age are presented, as well as data supporting vulnerabilities of families with many children, elderly people, rural residents. Analysis of economic activity of the population of Ukraine is conducted to demonstrate that some numerous groups with unjustified low activity are present. Strategic priorities of social policy based on the principles of balancing the interests and responsibility are formed. Proactive measures of social vulnerability mitigation are proposed. The international experience of active social policy is summarized. A particular emphasis is made on the need to implement policies of social and economic inclusion towards people who depend on social benefits, as well as measures on poverty prevention.

Keywords: Social vulnerability, risks, social support, economic activity, social policy, effectiveness of social protection.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сьогодні системи соціальної підтримки багатьох європейських країн (за винятком найбільш розвинених) відчують значне напруження, обумовлене демографічними чинниками, уповільненням економічного зростання, значними масштабами безробіття. У той же час скорочуються бюджетні можливості, що призводить до необхідності запроваджувати заходи жорсткої економії коштів на соціальну підтримку. У порядку денному дій урядів більшості

країн ЄС розглядаються питання підвищення ефективності соціальних видатків та ефективності надання соціальних послуг.

Але ситуація в Україні, навіть на фоні несприятливих європейських тенденцій, виглядає занадто драматично. За сучасних кризових умов населення України гостро відчуває нестабільність – у сім'ях, особистій безпеці, у соціальному оточенні, а також у глобальній політиці. Певне покращання ситуації після кризового 2008 року, у 2014 р. було підірвано новою хвилею суспільно-політичної та економічної кризи, яка швидко зруйнувала попередні досягнення. Соціальна нерівність у країні значно поглибилась, погіршився стан соціального оточення. У такій ситуації найбільше постраждали соціально вразливі групи населення: сім'ї з дітьми, люди, які живуть у злиднях, особи похилого віку, люди, які мають низьку конкурентоспроможність на ринку праці. Сьогодні майже 60 % українців опинилися за межею прожиткового мінімуму (розрахованого за поточними цінами), зросла злочинність, поглибилось відчуття незахищеності.

Водночас в Україні зростає чисельність категорії людей, які живуть виключно за рахунок соціальної допомоги і не намагаються шукати вихід зі стану бідності. З одного боку поширення цього явища пов'язане із неспроможністю таких людей до самостійного виходу з ситуації, з іншого боку – чинне законодавство, що регламентує правила виплат малозабезпеченим сім'ям, не стимулює активності отримувачів допомоги.

Метою статті є визначення ключових напрямів формування активної соціальної політики, спрямованої на підвищення спроможності соціально вразливих груп та зниження ризиків вразливості у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вразливість не є чітко визначеним поняттям. Цим терміном послуговуються фахівці різних сфер знань (соціологи, демографи, психологи, економісти, екологи, медики тощо), трактуючи його відповідно до особливостей власної діяльності. Вразливість може стосуватися окремих людей, груп людей, спільнот, організацій, суспільства, екологічних систем. І виражається вона у нездатності протистояти певним стресовим ситуаціям. Тою чи іншою мірою соціально вразливими є всі люди перед природними катаклізмами або техногенними катастрофами. Вразливість значних груп населення підвищується у періоди економічного спаду або політичної нестабільності. Проте для розробки політики як правило виокремлюють групи, які піддаються більшим ризикам вразливості, ніж всі інші.

Дослідження соціальної вразливості часто пов'язані із дослідженнями соціальних ризиків. Багато робіт зарубіжних учених присвячено дослідженням соціально-екологічних чинників вразливості. Наприклад, вразливість досліджується спільно зі стійкістю соціально-екологічних систем, оскільки вразливість відображає міру здатності системи протистояти (залишатися цілісною) різноманітним стресовим явищам (Нил Аджер (W.N. Adger) [1]). У ряді публікацій розглянуто взаємозв'язок між поняттями ризик, вразливість та управління ризиками у контексті їх використання у політиці соціального захисту Дж. Алванг (J. Alwang), П.Б. Зигель (P. B. Siegel) [2].

Питанням бідності, соціальної вразливості і підвищення ефективності соціальної підтримки присвячено доволі значну кількість публікацій вітчизняних учених, які розглядають особливості соціальної вразливості у періоди економічних криз, виокремлюють групи підвищеної соціальної вразливості, пропонують напрями політики щодо зменшення соціальної вразливості, наприклад, Л.Г. Стожок

(L.G. Stozhok), Є.Є. Савін (E.E. Savin), О.Ф. Новікова (O.F. Novikova), М.М. Руженський (M.M. Ruzhenskyi), С.І. Бандур (S.I. Bandur) [3–10].

Виклад основного матеріалу. Найбільш гострими проявами уразливості є дискримінація та бідність. За даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології, у 2015 р. в Україні 9 % респондентів відчували упереджене ставлення до себе протягом останнього року. «Трьома найбільш розповсюдженими видами дискримінації, на думку респондентів, є дискримінація за віком (11 %), сексуальною орієнтацією (10 %) та інвалідністю (7 %). Найменше проявляється дискримінація за ознакою статі (3 %)» [11]. Найбільше від дискримінації потерпає бідне населення. Вони найчастіше виділяють дискримінацію за віком – 21 %, на другому місці – дискримінація за інвалідністю – 15 %. Серед респондентів цієї групи 17 % відчували дискримінацію протягом останнього року.

Найбільш масштабні форми уразливості переважно пов'язані із бідністю, тобто відсутністю необхідних ресурсів для забезпечення задовільного способу життя, що є прийнятним у конкретному суспільстві та у певний період часу. Проте стан відносно коротких періодів зниження доходів, коли людина (або сім'я) може їх компенсувати за рахунок власних заощаджень або майна не може вважатися станом бідності. Також не може вважатися бідністю, якщо такий спосіб життя люди обирають добровільно (наприклад із філософських мотивів). Тобто стан бідності характеризується досить тривалою відсутністю ресурсів, і людина не в змозі компенсувати їх за рахунок власних можливостей.

Основними чинниками бідності на індивідуальному рівні, як правило, є низька освіта та втрата працездатності. Дослідження залежності між розміром заробітної плати, рівнем освіти та статтю доводять, що ризику бідності більше піддаються (через низький рівень заробітної плати) жінки з низьким рівнем освіти (рис. 1).

Найбільш вразливою щодо бідності групою населення України є багатодітні сім'ї. За самооцінкою своїх доходів [12], понад 14 % загальної кількості багатодітних сімей (які мають три та більше дитини) у 2015 р. повідомили, що їм не вистачало навіть на достатнє харчування. Багатодітні сім'ї складають переважну частину отримувачів державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. За даними Державної служби статистики, у загальній кількості осіб, врахованих для призначення допомоги, 60 % складають діти. Але суттєвим чинником соціальної вразливості є також вік людини.

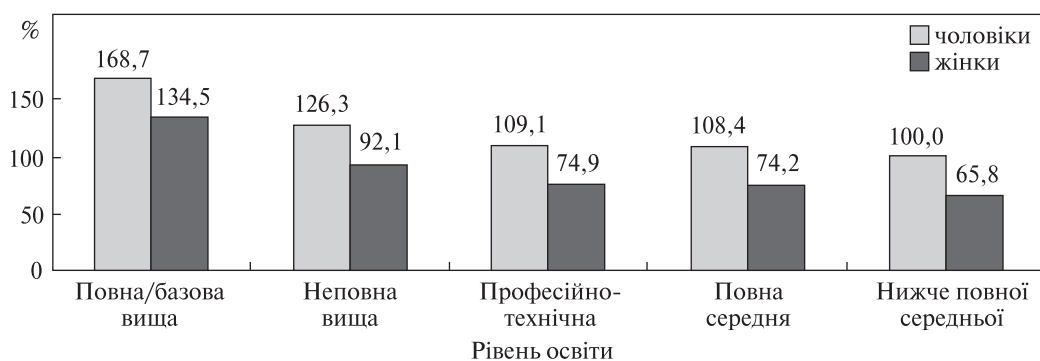

Рис. 1. Рівень заробітної плати залежно від статі та рівня освіти (за 100 % прийнято заробітну плату чоловіків, які мають освіту нижче за повну середню)

Джерело: розраховано фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України за даними обстеження підприємств з питань заробітної плати (ОЗПП).

Крім загальних об'єктивних проблем старіння, пов'язаних із погіршенням стану здоров'я та фізичної активності, вразливість цього контингенту залежить від стану їх соціальної захищеності. Аналіз стану громадян похилого віку вказує на те, що у період економічного спаду вони виявилися ледве не найбільш вразливою групою населення (напевно після багатодітних сімей). За даними Пенсійного Фонду, станом на 1 січня 2017 р. середня пенсія в Україні становила 1828 грн. Навіть враховуючи усі субсидії та пільги, розміри доходів пенсіонерів не здатні забезпечити навіть мінімальних стандартів життя.

Соціальна уразливість також може бути пов'язана із місцем проживання. Найбільш уразливими щодо забезпечення можливості підтримувати певні стандарти життя, як правило, є мешканці сіл та малих міст. Зі зменшенням розміру населеного пункту звужуються можливості отримання соціальних послуг, обмежується свобода вибору, знижується якість. Найбільша різниця між містом і селом у сфері економічних депривацій спостерігалася у можливості обладнати житло водогонном, ванною або душовою кімнатою, а також туалетом зі зливом всередині житла (частки сільських домогосподарств, які потерпали від таких позбавлень, були в 7,1–5,4 рази більшими, ніж серед міських). Більше половини сільських домогосподарств потерпали від відсутності закладів, які надають побутові послуги (серед міських – 6 %), 40 % – від незабезпеченості населеного пункту послугами швидкої медичної допомоги (3 %), 26 % – від відсутності поблизу житла медичної установи (6 %), 23 % – від відсутності регулярного щоденного транспортного сполучення з іншим населеним пунктом із більш розвинутою інфраструктурою [13]. Кризовий стан багатьох малих міст також обумовлює соціальну вразливість їхніх мешканців. Стагнація виробництва, депресивний ринок праці, зношена інфраструктура обумовлюють низькі доходи та вкрай незадовільну якість життя більшості населення таких міст.

Специфічною соціально вразливою групою населення України є внутрішньо переміщені особи із зони проведення антитерористичної операції (АТО). Окрім загальних проблем, притаманних місцям їх теперішнього перебування, специфікою їхнього стану є раптові матеріальні втрати, психологічні травми, відчуття нестабільності.

Опинившись у стані бідності, людина, як правило, потребує допомоги. У більшості цивілізованих країн світу існують спеціальні види допомоги бідному населенню. Найчастіше держава встановлює офіційну межу бідності, тобто розмір середньодушового доходу, який дає підставу для отримання допомоги. Ситуація з бідністю в Україні є доволі складною: значні масштаби її поширення поєднуються із гострим дефіцитом фінансового ресурсу для надання допомоги. Така ситуація змусила уряд практично «заморозити» величину основного соціального стандарту – прожиткового мінімуму (рис. 2), який є орієнтиром для встановлення розміру адресної допомоги малозабезпеченим сім'ям та деяких інших видів соціальної допомоги.

Таким чином, реальні розміри допомоги значно знизилися, що не могло не вплинути на матеріальне становище вразливих верств. Чергова серія збільшення тарифів на житлово-комунальні послуги (ЖКП) також спричинила значне зростання потреби у житлових субсидіях. За даними Державної служби статистики України, близько 7,7 млн домогосподарств України (або 44 % їх загальної кількості) у 2016 р. отримало субсидії. Частка домогосподарств, які отримували субсидії у лютому 2017 р., становила 42,3 %, але у деяких регіонах цей показник перевищував 60 %, наприклад у Сумській і Полтавській областях (62,6 % та 61,4 % відповідно). Це безперечно є свідченням неспроможності значної кількості українських сімей до самостійного забезпечення основних життєвих потреб.

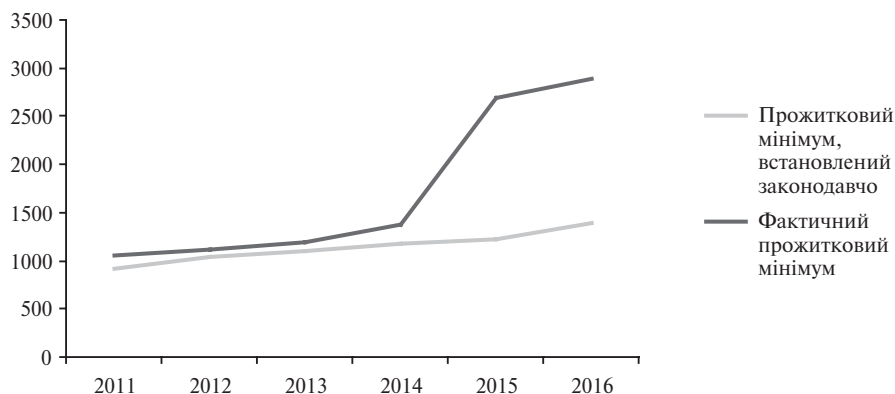

Рис. 2. Співвідношення розміру прожиткового мінімуму¹ фактичного та встановленого законодавчо

Джерело: побудовано за даними Міністерства соціальної політики України.

Проблемою є не лише значні масштаби бідності, але й довга тривалість перебування у такому стані, що загрожує соціальним відторгненням, обмежує можливості нормального відтворення працездатності, погіршує здоров'я внаслідок неможливості підтримувати здоровий спосіб життя. Утворення анклавів застійної бідності супроводжується деструктивною зміною психології людини, демотивацією до трудової діяльності, формує явище спадкової бідності.

Чинниками, які підвищують соціальну вразливість в українському суспільстві є низька соціальна згуртованість, погане державне управління, слабкість і неефективність суспільних інститутів. Найгіршим показником, що характеризує слабкість суспільних інститутів, є індекс сприйняття корупції. Корупція в Україні насправді перетворилась у національне лихо. Адже за визнанням Конвенції Ради Європи, поширення цього явища «загрожує верховенству закону, демократії, правам людини, підриває принципи належного державного управління, рівності та соціальної справедливості; протидіє конкуренції; гальмує економічний розвиток; загрожує стабільності демократичних інститутів та моральним підвалинам суспільства» [14]. Тобто це явище підвищує уразливість усього українського суспільства.

Крім чинників внутрішнього характеру необхідно зважати на дію глобальних чинників. Найбільшою мірою соціальна вразливість притаманна бідним країнам. Скорочення явища вразливості як правило, відбувається там, де спостерігається стає економічне зростання та покращання якості життя. Поглиблення нерівності між багатими та бідними країнами, яке відбувається у сучасному світі, провокує потрапляння значної чисельності їх населення у стан соціальної вразливості. Україна зараз також потерпає через залежність від зовнішніх інтересів і перебуває у невідгідній економічній позиції. Цей фактор необхідно враховувати як у внутрішній, так і у зовнішній політиці держави.

Політика щодо управління ризиками вразливості (зменшення вразливості / захисту вразливих верств) може базуватися на проактивних або реактивних стратегіях. Ці стратегії можуть бути використані на рівні окремої особи (або домогосподарства), на рівні громади або на загальнонаціональному рівні. Реактивні стратегії передбачають здійснення певних дій під впливом зовнішніх обставин. Більш популярним у термінах політики соціального захисту у даному випадку є термін «пасивна політика».

¹ Фактичний розмір прожиткового мінімуму розраховується Міністерством соціальної політики України у цінах поточного періоду.

Проактивна (або активна) політика спрямована на попередження соціальних негараздів, наприклад потрапляння у стан бідності або соціального виключення.

Якщо йде мова про загальнонаціональний рівень, то, згідно з теоріями суспільного договору, людина має отримувати від суспільства (держави) певні блага взамін на виконання зобов'язань щодо дотримання законів, сплати податків тощо. Найбільш відомим документом глобального значення, де йдеться про обов'язки людини, є Загальна декларація прав людини, у ст. 29 якої зазначено: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи» [15].

Зазвичай державна політика прагне до дотримання балансу між інтересами окремої людини та суспільства в цілому. Для виконання своїх зобов'язань людина повинна мати певні можливості, які, як правило, забезпечуються сучасними державами: право на безпеку, працю. У конституціях деяких країн праця визнається не лише правом, але й обов'язком (Італія, Іспанія, Греція). Наприклад, у конституції Італії 1947 р. у першій статті Італія визначається як «демократична республіка, яка заснована на праці». Кожний громадянин відповідно до своїх можливостей або за своїм вибором зобов'язаний здійснювати діяльність або виконувати функції, що сприяють матеріальному або духовному прогресу суспільства. Проте, обов'язок працювати — це моральне зобов'язання, оскільки за його невиконання не настає будь-яка юридична відповідальність. Отже, пріоритетним напрямом соціальної політики має стати **забезпечення повної зайнятості**, оскільки її соціальна цінність виходить далеко за межі матеріальної винагороди. Всеохопний доступ до гідної праці є ключовим елементом формування життєстійкості та прогресу у масштабах суспільства.

Державна політика та мережа соціальної підтримки на рівні громад здатні суттєво впливати на життєздатність людей та їхню спроможність протидіяти кризовим явищам в економіці. Люди, незалежно від місця проживання і статків, повинні мати доступ до основних соціальних послуг — освітніх, медичних, комунальних. Всеохопне надання цих послуг має забезпечити збереження та розвиток соціальних компетенцій та зменшити економічну уразливість.

Підвищення ефективності системи соціального захисту має базуватися на активізації працездатних осіб, сприяттє соціальної адаптації вразливих сімей і підвищенні їх спроможності до виходу зі стану бідності. Засоби, що застосовуються для попередження або виходу зі стану бідності — це програми підвищення освіти, набуття певної кваліфікації. Такі програми мають стимулювати бідних до більш активної життєвої позиції, створити умови для їх самостійного виходу зі скрутного становища. Проте за умов слабко розвиненого ринку праці із дефіцитом робочих місць такі заходи не змінюють ситуації, оскільки навіть отримавши професію людина не може знайти робоче місце. Парадоксальним є той факт, що попри економічний спад статистика ринку праці України не фіксує зростання рівня безробіття. Вже тривалий час він є майже незмінним і не надто високим (за 9 місяців 2016 р. — 9,2 %, за 2015 р. — 9,1 %, за 2014 р. — 9,3 %). Разом з тим викликає побоювання низький рівень економічної активності населення, який останніми роками (2013–2015 рр.) ще скоротився — з 64,9 % до 62,4 %. Отже, майже 30 % населення працездатного віку не є економічно активними. У ще достатньо активній віковій групі (50–59 років), неактивними є 25 % чоловіків та 39 % жінок. Високою також є економічна неактивність сільської молоді 25–29 років — майже 25 % [16]. Серед осіб, врахованих для призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям, майже 37 % є працездатними особами. Очевидно це є ті групи, що потенційно мають здатність до праці, але є соціально вразливими щодо отримання підходящої роботи.

Для того, щоб будувати політику активізації щодо соціально вразливих верств необхідно визначити, які існують бар'єри для їхньої зайнятості. Їх умовно можна поділити на дві групи:

- 1) слабкі та розбалансовані ринки праці з низьким рівнем оплати праці;
- 2) відсутність мотивації або здібностей у непрацюючих працездатних.

Відповідно, мають бути реалізовані такі дві групи напрямів політики:

- 1) створення робочих місць, підвищення стандартів оплати праці; підтримка малого та середнього бізнесу;
- 2) створення мотиваційних механізмів підвищення економічної активності; запровадження програм навчання та набуття необхідної кваліфікації для соціально вразливих груп.

Освіта є одним з основних, і, напевно, найбільш ефективним засобом управління ризиками бідності. Як правило, діти з бідних сімей не отримують необхідного рівня освіти, який забезпечував би їх конкурентоспроможність на ринку праці, і це значно обмежує їхні можливості щодо виходу зі стану бідності. Саме тому політика всеохопної базової освіти належного рівня є запорукою добрих стартових можливостей для дітей із бідних сімей. Для активізації непрацюючих працездатних отримувачів соціальної допомоги мають бути запроваджені спеціальні освітні програми.

Іншим чинником демотивації економічної поведінки є умови та правила виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Зараз складається така ситуація, що різниця між розміром цих виплат та розміром заробітку, на який може претендувати отримувач допомоги у разі працевлаштування, є зовсім несуттєвою, і як правило, при виборі між працею та пасивним отриманням допомоги працездатні непрацюючі отримувачі допомоги обирають останнє. Вадю системи соціальної підтримки є також відсутність комплексного підходу до роботи з отримувачами допомоги. Тобто допомога призначається за наявності формальних ознак, які дають на неї право, і майже ніколи не виконується робота з активізації таких контингентів щодо пошуку виходу зі скрутного становища власними силами. Це також провокує до консервації контингентів отримувачів і обумовлює їх тривале перебування у програмі допомоги. Проте, у світі існує доволі успішний досвід застосування механізмів активізації отримувачів соціальної допомоги, який доцільно було б адаптувати для України. Однією з перших на систему обумовленої соціальної допомоги перейшла Франція ще у 1980-х рр., запровадивши підписання контракту активної адаптації для отримувачів адресної соціальної допомоги. Починаючи з 1990-х рр. перехід до системи обумовленої соціальної допомоги прослідковується в більшості європейських країн. Хоча стратегії країн є різними, як правило, вони поєднують вимогу обов'язкової участі у програмах зайнятості та застосування санкцій, спрямованих на зміну поведінки отримувачів допомоги. Серед країн, які утворились після розпаду Радянського Союзу, є цікавим досвід Казахстану, де з 2013 р. триває робота щодо запровадження соціальних контрактів, які можуть передбачати підтримку у підвищенні кваліфікації та перенавчанні, працевлаштування у інфраструктурні проекти, сприянні розвитку підприємництва тощо.

Висновки. Виходячи із специфіки проявів та передумов формування соціальної вразливості в Україні можна зробити висновок про доцільність запровадження добре продуманої політики активізації, яка сприятиме зростанню зайнятості, більш ефективному функціонуванню ринку праці, збільшенню надходжень до бюджету, і, як наслідок, – скороченню масштабів та глибини бідності. Така політика має набагато більше переваг, ніж пасивна політика грошової підтримки бідних сімей. Вона здатна значно зменшити соціальну вразливість принаймні тих груп населення, які

мають спроможність до праці. Для запровадження механізмів активізації необхідно здійснити такі дії: внести зміни до чинного законодавства, що регламентує умови виплати соціальної допомоги, які передбачатимуть обов'язкову участь у програмах активізації для працездатних отримувачів допомоги малозабезпеченим сім'ям. Такі програми мають передбачати як власне працевлаштування, так і участь у громадських роботах, неоплачуваній соціальній діяльності, мотиваційні тренінги тощо. Водночас потрібно розширювати можливості місцевих ринків праці до забезпечення зайнятості цим контингентом населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Adger W.N.* Vulnerability // *Global Environmental Change*. – 2006. – № 16. – P. 268–281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.geos.ed.ac.uk/~nabo/meetings/glthec/materials/simpson/GEC_sdarticle2.pdf
2. *Alwang J., Siegel P.B. et al.* Vulnerability: a view from different disciplines / Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank; Social Protection Discussion Paper, Washington, D.C., 2001. – Series No. 0115.
3. *Стожок Л.Г.* Соціальна вразливість та її особливості в період кризи // *Формування ринкової економіки* : зб. наук. пр.; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; редкол.: О.О. Беляєв (відп. ред.) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2010. – Спец. вип. Соціально-трудові відносини: теорія та практика : у 3 т. – Т. 2. – С. 353–361.
4. *Савін Є.Є.* Державна політика щодо захисту найбільш вразливих верств населення: перспективи розвитку // *Актуальні проблеми державного управління*. – 2013. – № 1 (43). – С. 392.
5. *Новікова О.Ф.* Соціально-економічна захищеність особи в Україні: проблеми виміру та шляхи розвитку / Зб. матеріалів, підготовл. до міжнар. наук.-практ. конф. «Соціально-економічна захищеність населення України» (Київ, 31 травня – 1 червня 2001 р.); Редкол.: Осауленко О.Г. та ін.; Передмова О. Завальної. – Київ, 2001. – С. 112–194.
6. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2012. – 501 с.
7. *Реут А.Г.* Система соціальних послуг для вразливих верств населення: новітні тенденції та інновації // *Демографія та соціальна економіка*. – 2008. – № 1 (9). – С. 190 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dse.org.ua/arhcrive/1_2008.pdf
8. *Черенько Л.М.* Нові форми бідності в Україні: основні прояви та оцінка масштабів явища // *Демографія та соціальна економіка*. – 2015. – № 1 (23). – С. 11–21. – doi : <https://doi.org/10.15407/dse2015.01.011>
9. *Руженський М.М.* Працевлаштування як форма соціального захисту населення // *Ринок праці та зайнятість населення*. – 2013. – № 2. – С. 8–11.
10. *Бандур С.І.* Розвиток робочих місць – стратегічний напрям модернізації економіки України // *Ринок праці та зайнятість населення*. – 2012. – № 2. – С. 3–7.
11. Чи існує проблема дискримінації в Україні? / Київський міжнародний інститут соціології; Прес-реліз, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=618&page=9>
12. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів / Державна служба статистики України, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
13. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг (за матеріалами вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2015 року) / Державна служба статистики України, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
14. Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію / Рада Європи; Серії європейських угод № 174. – Страсбург, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rm.coe.int/168007f58d>
15. Загальна декларація прав людини / Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015
16. Економічна активність населення України / Державна служба статистики України, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

1. Adger, W.N. (2006). Vulnerability. *Global Environmental Change*, 16, 268-281. *geos.ed.ac.uk*. Retrieved from http://www.geos.ed.ac.uk/~nabo/meetings/glthec/materials/simpson/GEC_sdarticle2.pdf [in English].
2. Alwang, J., Siegel, P.B., et al. (2001). Vulnerability: a view from different disciplines. Social Protection Discussion Paper Series No. 0115. Washington, D.C., Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank [in English].
3. Stozhok, L.H. (2010). Sotsial'na vrazlyvist' ta ii osoblyvosti v period kryzy [Social vulnerability and its features in crisis]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky : zb. nauk. pr.*, 2, 353-361. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
4. Savin, Ye.Ye. (2013). Derzhavna polityka schodo zakhystu najbil'sh vrazlyvykh verstv naseleння: perspektyvy rozvytku [State policy to protect the most vulnerable in Perspective]. *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, 1 (43), 392-398 [in Ukrainian].
5. Novikova, O.F. (2001). Sotsial'no-ekonomichna zakhyschenist' osoby v Ukraini: problemy vymiru ta shliakhy rozvytku [Socio-economic security of people in Ukraine: problems and ways of measuring]. *Sotsial'no-ekonomichna zakhyschenist' naseleння Ukrainy*. Osaulenko O.H (Ed.), Kyiv [in Ukrainian].
6. *Sotsial'na vidpovidal'nist': teoriia i praktyka rozvytku: Monohrafiia [Social Responsibility: Theory and Practice Development: Monograph]*. (2012). A.M. Kolot (Ed.). Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
7. Reut, A.H. (2008). Systema sotsial'nykh posluh dlia vrazlyvykh verstv naseleння: novitni tendentsii ta innovatsii [The system of social services for vulnerable people: the modern trends and innovations]. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika - Demography and Social Economy*, 1 (9), - C. 190. *dse.org.ua*. Retrieved from http://dse.org.ua/arhcive/1_2008.pdf [in Ukrainian].
8. Cherenko, L.M. (2015). Novi formy bidnosti v Ukraini: osnovni proiavy ta otsinka masshtabiv iavyscha [New Forms of Poverty in Ukraine: Key Manifestations and Evaluation of Scale of the Phenomenon]. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika - Demography and Social Economy*, 1 (23), 11-21. *dse.org.ua*. Retrieved from <http://dse.org.ua/arhcive/23/1.pdf> - doi : <https://doi.org/10.15407/dse2015.01.011>. [in Ukrainian].
9. Ruzhens'kyj, M.M. (2013). Pratselashtuvannia iak forma sotsial'noho zakhystu naseleння [Employment as a Form of Social Protection]. *Rynok pratsi ta zajniatist' naseleння*, 2, 8-11 [in Ukrainian].
10. Bandur, S.I. (2012). Rozvytok robochykh mist' - stratehichnyj napriam modernizatsii ekonomiky Ukrainy [Development Jobs - Strategic Direction of Economic Modernization Ukraine] *Rynok pratsi ta zajniatist' naseleння*, 2, 3-7 [in Ukrainian].
11. Chy isnuie problema dyskryminatsii v Ukraini? [Are There Issues of Discrimination in Ukraine?]. (2016). Kyivs'kyj mizhnarodnyj instytut sotsiologii - Kiev International Institute of Sociology. Press releases. *kiis.com.ua*. Retrieved from <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=618&page=9> [in Ukrainian].
12. Samoosinka domohospodarstvy Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv [Self households of their income Ukraine]. (2016). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy - State Statistics Service of Ukraine. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
13. Samoosinka domohospodarstvy dostupnosti okremykh tovariv ta posluh (za materialamy vybirkovoho opytuvannia domohospodarstv u zhovtni 2015 roku) [Self households availability of certain goods and services (based on a random survey of households in October 2015)]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy - State Statistics Service of Ukraine. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
14. Konventsiiia pro tsyvil'no-pravovu vidpovidal'nist' za koruptsiuu [Convention on Civil Liability for Corruption] (1999). Rada Yevropy [Council of Europe]. Serii ievropejs'kykh uhod No 174, Strasburh. Retrieved from <https://rm.coe.int/168007f58d> [in Ukrainian].
15. Zahal'na deklaratsiia prav liudyny [The Universal Declaration of Human Rights] (1948). United Nation. Declaration. *zakon0.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
16. Ekonomichna aktyvnist' naseleння Ukrainy [Economically Active of Population in Ukraine] (2016). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy - State Statistics Service of Ukraine. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 20.04.2017.